

10. Пирожкова И.Г. Строительное законодательство Российской империи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / И.Г. Пирожкова. – Тамбов., – 2006. – 203 с.
11. «Должность архитектурной экспедиции». Трактат-кодекс 1737–1740 годов / Вводная статья-комментарий Д. Аркина // Архитектурный архив. Вып. 1. М., 1946. – С. 6–100.
12. Клименко Ю.Г., Клименко С.В. Государственные архитектурно-строительные комиссии и их роль в градостроительном развитии Санкт-Петербурга и Москвы в XVIII веке // Ю. Г. Клименко, С.В. Клименко // Градостроительство. – № 4. – 2012. – С. 95–100.
13. Антологія української юридичної думки [Текст] : в 6 т. / заг. ред. Ю.С. Шемшученко (голова) та інші. Том 5: Поліцейське та адміністративне право / Упорядники: Ю.І. Римаренко, В.Б. Авер'янов, І.Б. Усенко; відп. Редактори Ю.І. Римаренко, В.Б. Авер'янов; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2003. – 600 с.
14. Ожегов С.С. Типовое и повторное строительство в России в XIII – XIX веках / С.С. Ожегов. – Москва : Стройиздат, 1984. – 88 с.
15. Містобудування як основа оптимізаційного впливу господарсько-правових засобів на сферу капітального будівництва [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/2015101166837/pravo/mistobuduvannya_osnova_optimizatsiyного_vplivu_gospodarsko-ravovih_zasobiv_sferu_kapitalnogo_budivnitstva (дата звернення 30.01.2017 р.).
16. Шкруб І.В. Будівельна поліція в Україні: перспективи створення, напрями діяльності та обсяг повноважень [Електронний ресурс] // І.В. Шкруб // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки» Випуск 1. Том 3. – 2016. – С. 112–118. – Електронні дані. – Режим доступу : http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo01/part_3/32.pdf (дата звернення 30.01.2017 р.).
17. Законы и Правила Строительного Устава. – Москва : Типография Ф. Югансонь. Покровка, Лялинь перю, д. Претьснова, 1888. – 214 с.
18. Назарко А.Т. Миське самоврядування в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Назарко Аркадій Тимофійович ; Нац. ун-т Одес. юрид. акад. – Одеса, 2015. – 224 с.
19. Сборникъ Строительныхъ Постановлений для города Кіева. Составитель Кіевскій Городской Архитекторъ Ип. Николаевъ. (Изданіе неофіціальное). Тип. А. И. Гросманъ Б.-Владімирская 48. – 1913. – 64 с.
20. Качур В. Про спільну компетенцію Австро-Угорської монархії // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XII регіональної науково-практичної конференції. Львів, 9–10 лютого 2006 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 79–80.
21. Петрів Р. Центральні і місцеві органи державної влади і управління Австрії та Східної Галичини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mesogaia.il.if.ua/petriv_galicien.htm (48).

УДК 342.537.36

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

LOCAL BUDGETS IN THE CONTEXT OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORM IN UKRAINE

Філіпенко А.С.,

*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри спеціальних дисциплін та адміністративної діяльності
Донецького юридичного інституту МВС України*

Барулін А.О.,

*студент**Донецького юридичного інституту МВС України*

У статті розглядається сутність і основні ознаки місцевих бюджетів в умовах реформування. Проаналізовано наукові підходи щодо фінансової децентралізації та ролі об'єднаних територіальних громад у процесі реформування, місця та ролі міжбюджетних відносин новостворених громад.

Ключові слова: фінансова децентралізація, бюджет, об'єднані територіальні громади, міжбюджетні відносини, сільські ради.

В статье рассмотрена сущность и основные признаки местных бюджетов в условиях реформирования. Проанализированы научные подходы к вопросу финансовой децентрализации и роли объединенных территориальных общин в процессе реформирования, места и роли межбюджетных отношений новосозданных общин.

Ключевые слова: финансовая децентрализация, бюджет, объединенные территориальные общины, межбюджетные отношения, сельские советы.

The article deals with the essence and the main features of local budgets in the conditions of reforming. We analyze the existing scientific approaches to the issue of fiscal decentralization and the role of local communities united in the reform process. The place and role of intergovernmental relations newly established communities.

Key words: financial decentralization, budget, combined territorial communities, intergovernmental relations, village councils.

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна неухильно спрямовує свої зусилля на реалізацію євроінтеграційного курсу, виконання міжнародно-правових зобов'язань, у тому числі з питань розвитку місцевої і регіональної демократії.

Подальша демократизація суспільства, децентралізація влади на засадах субсидіарності були і залишаються пріоритетами України.

Важливу роль у цих процесах відіграє реформування місцевого самоврядування та територіальної організації

влади. Основні положення Європейської хартії місцевого самоврядування носять характер міжнародних стандартів, які мають як загальне значення для становлення, розвитку і функціонування системи місцевого самоврядування, так і профільне – у контексті їх реалізації в законодавстві України, тобто вони стали невід'ємним складником національного законодавства у цій сфері [1].

Нові умови, які забезпечуються завдяки впровадженню реформ із децентралізації, сприяють створенню нового лідерства, відповідальності та активного залучення

громадян на місцевому рівні задля більш ефективного та якісного управління власними громадами та задоволення місцевих потреб.

Стан дослідження. Деякі питання бюджетної децентралізації, її сутності, призначення та механізмів реалізації досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці, такі як І.О. Луніна [2]; Я.М. Казюк [3]; В.М. Опарін [4]; Г.В. Возняк [5] та ін. Водночас аспекти досліджуваного явища в контексті його організаційно-правового розуміння крізь призму сутності та принципів ще не стали в Україні основою для системних юридичних наукових пошуків.

У переважній більшості тематика наукових досліджень за обраною темою зорієнтована на окремих напрямках бюджетної децентралізації, таких як знаходження механізму балансування місцевих бюджетів, розгляд моделей бюджетного федералізму, вибір ефективних моделей бюджетного укладу в країнах, аналіз інструментів бюджетної децентралізації тощо.

Метою статті є розкриття сутності бюджетної децентралізації та систематизація її переваг і ризиків у процесі розширення повноважень місцевих органів влади щодо прийняття управлінських рішень із формування та використання бюджетних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Основні засади фінансового зміцнення місцевої влади викладені в Європейській Хартії місцевого самоврядування, де сказано, що «органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпорядитися в межах своїх повноважень. Частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону» [1, ст. 9]. Такі права вперше в історії незалежної України пропонується закріпити у проекті Закону про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади, поданому Президентом на розгляд Верховної Ради. У пропозиції змін до ст. 142 Конституції України, зокрема, зазначається, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є:

- земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є у комунальній власності територіальної громади;

- місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів [6].

Підтвердженням цьому стало визначення у програмних документах Президента, Уряду та Верховної Ради України пріоритетів, серед яких – децентралізація влади, передача фінансових ресурсів та зміцнення матеріально-фінансової основи органів місцевого самоврядування, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідних територіях, надання високоякісних та доступних публічних послуг населенню, узгодження інтересів держави і територіальних громад.

Впровадження реформи розпочато на основі Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, Програми діяльності Уряду, «Стратегії-2020» Президента України та відповідного плану з їх реалізації [7; 8].

Важливим кроком на шляху реформи місцевого самоврядування стало завдання щодо фінансової децентралізації, яка розпочалася шляхом прийняття змін до Бюджетного і Податкового кодексів України, зокрема передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і стабільних джерел доходів для їх реалізації; стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом із відповідним ресурсним забезпеченням на рівні міст обласного значення тощо [9, розділ III; 10].

Фінансова децентралізація вважається найефективнішою формою управління бюджетними коштами на міс-

цях. Її основою є принцип зменшення ступеня впливу центру на розвиток регіонів і регіональної економіки зокрема. Фінансова децентралізація передбачає процес розподілу функцій та повноважень, а також фінансових ресурсів і відповідальності між центральним та місцевими рівнями управління.

Основними завданнями бюджетно-фінансової реформи є а) розширення кола місцевих податків і зборів, що здатне підвищити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування; б) урівноваження розрахункових обсягів фінансових ресурсів на виконання органами місцевого самоврядування делегованих державою повноважень; в) встановлення повноважень органів місцевого самоврядування самостійно перерозподіляти субвенції з державного бюджету; г) закріплення додаткових заохочень, що стимулювали б місцеві органи нарощувати доходи.

Основними новачками бюджетних відносин у контексті децентралізації стало те, що:

- законодавчо чітко закріплено терміни затвердження місцевих бюджетів незалежно від прийняття державного бюджету (врегульовано принцип самостійності місцевих бюджетів);

- розширено делеговані повноваження місцевих органів влади, у тому числі шляхом передачі повноважень на виконання державних функцій та ресурсу галузевим міністерствам;

- перерозподілено видаткові повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до принципу субсидіарності;

- закріплено за місцевими бюджетами стабільні джерела доходів та започатковано стимулювання податкоспроможності громад;

- систему балансування замінено системою бюджетного вирівнювання, яка передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя;

- формування доходів та видатків загального фонду місцевих бюджетів здійснюється за єдиним кошиком (за мист I та II кошика);

- скорочено кількість загальнодержавних та місцевих податків і зборів шляхом їх об'єднання за відповідною специфікою;

- удосконалено систему оподаткування місцевих бюджетів;

- надано можливість переведення власних ресурсів місцевих бюджетів (у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ) із казначейської на банківську форму обслуговування, встановлення чітких термінів проходження платіжних доручень місцевих бюджетів та відповідальності за їх порушення;

- запроваджено механізми стимулювання громад до об'єднання – об'єднані громади отримують значні фінансові ресурси та прямі міжбюджетні стосунки з державним бюджетом [3].

Завдяки внесеним змінам місцеві органи влади зможуть самостійно формувати свої місцеві бюджети на наступний рік, починаючи з 15 вересня відповідного року. Вони братимуть за основу закріплені стабільні довгострокові дохідні джерела і видаткові повноваження та основні параметри, визначені у проекті державного бюджету, поданому Урядом до Верховної ради. Міністерство фінансів не визначатиме індикативні показники за доходами і не доводитиме їх до місцевих бюджетів.

Отже, місцеві бюджети повинні затверджуватися рішенням відповідної місцевої ради до 25 грудня року, що передусє плановому, незалежно від того, чи прийнятий державний бюджет до цього часу, чи ні.

Створення законодавчої основи щодо реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади стало поштовхом для активізації процесу

об'єднання територіальних громад, формування найбільш оптимальних конфігурацій, удосконалення механізмів та інструментів формування нової системи місцевого самоврядування на новій законодавчій базі.

Якщо вже йдеться про фінансову децентралізацію, порівняймо із формулюванням відповідної статті чинної Конституції України, де такою основою названо лише «доходи місцевих бюджетів та інші кошти».

Як зазначає фахівець М.І. Кульчицький, «фінансова децентралізація означає не тільки наповнення бюджету. Вона робить прозорими фінансові потоки та збільшує зацікавленість органів місцевого самоврядування в реалізації податкового потенціалу своєї адміністративно-територіальної одиниці. Крім того, децентралізація значно розширює можливості місцевої влади у здійсненні зовнішніх запозичень» [11, с. 47].

Якщо раніше позичальниками, наприклад, Європейського банку реконструкції та розвитку могли бути тільки міста-мільйонники, то тепер на пряму брати кредити у них можуть усі обласні центри, а також міста з населенням 300 тисяч. А це вже шлях до залучення креативного людського капіталу і рішучий удар по стереотипних уявленнях про «провінцію», де покращити інфраструктуру, отримати якісні соціальні послуги, знайти роботу, реалізувати себе неможливо у принципі. Фінансова (точніше, фінансова) децентралізація дала громадам той необхідний стимул, який дав їм змогу набратися сил і визначитися, як формувати самодостатні об'єднані територіальні громади [12].

Основною умовою об'єднання громад є забезпечення якості та доступності публічних послуг в об'єднаних громадах на не гіршому рівні, ніж до об'єднання, акумуляція місцевих податків та створення кращих інвестиційних умов для бізнесу. Відповідно до «Методики формування спроможних територіальних громад» остаточно сформовано набір критеріїв щодо формування спроможних громад (об'єднань). Передусім враховується їхній соціально-економічний та інфраструктурний потенціал, беруться до уваги історичні, етнічні, культурні, природні чинники, що можуть відновити межі територій адміністративних одиниць, які існували в минулому. Також головними вважаються принципи субсидіарності, що пояснює передачу владних повноважень на найнижчий рівень управління для найбільш якісної їх реалізації [13, п. 3].

Але все ж таки головною рушійною силою процесу утворення об'єднаних спроможних територіальних громад є фінансове забезпечення їхньої діяльності, тобто отримання власних повноважень і фінансової бази на виконання цих повноважень. Необхідно відзначити, що відповідно до вищезгаданої Методики «спроможна територіальна громада – це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема в сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [13, п. 2].

Проте варто зазначити й безумовний ефект для сільських рад, де немає бюджетоутворюючого підприємства та ледве вистачає коштів на утримання апарату. Об'єднання із крупнішими громадами дасть змогу забезпечити належне фінансування і надання освітніх та соціальних послуг, обслуговування доріг, благоустроїв, надання адміністративних послуг та розвиток населеного пункту загалом.

Особливо гостро постає у контексті реформи питання оптимізації мережі бюджетних установ, за якою сьогодні фактично спостерігаємо лише закриття закладів та скорочення штатної кількості задля економії бюджетних коштів. За сучасних умов позбутись недоцільних закладів

досить складно, а на забезпечення мінімально достатнього рівня їхнього функціонування систематично не вистачає коштів. Варто наголосити, що доцільність дій щодо оптимізації мережі бюджетних установ визначатиметься всередині кожної конкретної громади і не доводитиметься згори, що і буде одним із виявів реалізації права спроможної громади на самоуправління.

У 2015 р. 794 сільських, селищних та міських ради, до складу яких входять 2015 населених пунктів, добровільно об'єдналися у 159 територіальних громад (далі – ОТГ). Всі об'єднані територіальні громади, у яких 25 жовтня 2015 р. відбулися вибори, у 2016 р. вийшли на прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» на формування інфраструктури ОТГ визначено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам [14, ст. 14].

Бюджет ОТГ – це принципово інший бюджет, ніж бюджет сільської, селищної або міської (районного значення) ради. Громади переходять в інший статус, з іншими повноваженнями та іншими фінансовими ресурсами. Склад доходів та видатків для ОТГ визначається бюджетним законодавством як для міст обласного значення. Під час розрахунків міжбюджетних трансфертів громада на пряму контактує з Міністерством фінансів України (далі – МФУ).

Прямі міжбюджетні відносини новоутворених громад із державним бюджетом означає усунення посередників (у вигляді районного бюджету) у визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Всі міжбюджетні трансферти (базова або реверсна дотація; освітня та медична субвенція; інші додаткові дотації) МФУ розраховує безпосередньо для кожної окремої громади.

Бюджет розвитку – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів. Кошти бюджету розвитку на будівництво, реконструкцію і реставрацію об'єктів виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури розподіляються між об'єктами за рішенням відповідної місцевої ради під час затвердження місцевих бюджетів та внесення змін до них. За об'єктами, строк упровадження яких довший, ніж бюджетний період, визначаються індикативні прогностичні показники бюджету розвитку у складі прогнозу місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди та враховуються у затвердженні місцевих бюджетів протягом усього строку впровадження таких об'єктів [9, ст. 71].

Доходи бюджетів ОТГ визначаються відповідно до ст. ст. 64, 69, 691 Бюджетного кодексу України.

Видатки та кредитування бюджетів визначаються відповідно до ст. ст. 71, 89 і 91 Бюджетного кодексу України. Із бюджетів ОТГ, крім видатків на здійснення самоврядних повноважень, фінансуються видатки, які делегуються державою їм на виконання, а саме на утримання закладів бюджетної сфери – освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, соціального захисту та соціального забезпечення.

Нова система міжбюджетних відносин ОТГ базується на принципово новому механізмі горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, складниками якого є базова та реверсна дотації.

За результатами горизонтального вирівнювання визначається розмір міжбюджетного трансферту для місцевих бюджетів, що мають прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Бюджети ОТГ беруть участь у горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності, оскільки мають прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом форму-

вання територій громад, здійснюється з урахуванням чітко визначених параметрів [9, ст. 99].

Таким чином, з початку 2015 року в Україні фактично запроваджена нова бюджетна модель, яка спрямована на забезпечення фінансової децентралізації, а саме збільшення обсягу фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування, формування фінансово спроможних територіальних громад.

Висновки. Реформування адміністративно-територіального устрою – невід’ємний складник бюджетної децентралізації, що має оптимізувати систему управління територіями, впорядкувати взаємовідносини органів влади різних рівнів, а в кінцевому результаті – сприяти підвищенню рівня життя кожного громадянина у фінансово спроможних та самодостатніх територіальних громадах.

Подальше запровадження політики децентралізації має стати дієвим фактором стабілізації соціально-економічної ситуації, виходу з фінансової кризи, подолання суперечностей між різними рівнями влади, організації відносин між центром, регіонами та територіальними громадами на принципах розподілу сфер відповідальності та компетенції, а також партнерства у сфері забезпечення громадян України державними та місцевими благами, сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях управління.

Реалізація бюджетної децентралізації має спиратися на адміністративно-територіальну реформу в Україні та нову ідеологію державного управління, яка визначає основний зміст діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо надання ефективних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. : м. Страсбург, Рада Європи. – Офіційний переклад // Офіційний вісник України. – 2015. – № 24. – Ст. 718.
2. Луніна І.О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – № 9. – С. 3–12.
3. Казюк Я.М. Механізми формування та реалізації державного управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні : [монографія] / Я.М. Казюк – Херсон : ПП Вишемирський В. С, 2014. – 426 с.
4. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія] / В.М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. – 240 с.
5. Возняк Г.В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти / Г.В. Возняк // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 253–257.
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) : Проект Закону № 2217а від 01.07.2015 р. (доопрацьований 15.07.2015 р.) / Веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.
7. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 / Веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
8. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова від 14.04.2016 № 1099-VIII / Офіційний вісник України від 29.04.2016. – 2016. – № 32. – Ст. 13.
9. Бюджетний кодекс України: Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI (Редакція від 05.01.2017) / Веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page6?text=%F1%E0%EC%EE%E2%F0%FF%E4%F3%E2%E0%ED>.
10. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI (Редакція від 01.01.2017) / Веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page22?text=%EC%B3%F1%F6%E5%E2%E5+%F1%E0%EC%EE%E2%F0>.
11. Кульчицький М.І. Міжбюджетні відносини в економічній системі України: дис. ... доктора економ. наук: 08.00.08 / Кульчицький Мирослав Іванович. – Л., 2016. – 474 с.
12. Фінансова децентралізація: «підйомні» для громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitution.gov.ua/publications/item/id/47>.
13. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету міністрів України від 08.04.2015 р. № 214 (Редакція від 16.09.2016) // Офіційний вісник України – 2015. – № 33. – Ст. 22.
14. Про державний бюджет України на 2017 рік : Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 3. – Ст. 31.